

D. D.

DISSERTATIO ACADEMICA,

*Causas diversorum de Moralitate
actionum humanarum judicio-
rum exponens,*

Quam

*Conf. Amplisf. Senat. Philos. in Reg. Acad. Aboënsi,
Publico examini subjiciunt*

CAROLUS BERGMAN,

Phil. Mag. & Adj. Antist. in Korpo,

nec non

PETRUS AHLSTRÔM,

Smolandus & Stip. Reg.

In Audit. Maj. die V Octobr's A. MDCCXCVI.

H. A. M. S.

ABOÆ, TYPIS FRENCKELLIANIS.

D. D.

DISSERTATIO ACADEMICA,

Caroli Bergmanni de Morbore

ad hoc in hunc in hunc

et hunc

Quam

Caroli Bergmanni de Morbore

ad hoc in hunc in hunc

CAROLUS BERGMANN,

ad hoc in hunc in hunc

et hunc

PETRUS AHLSTRÖM,

ad hoc in hunc in hunc

ad hoc in hunc in hunc

ad hoc in hunc in hunc

ad hoc in hunc in hunc

KONUNGENS
TROMAN OCH CONTRE-AMIRAL,
DESS GENERAL-ADJUTANT, CHEF FÖR
FINSKA ESCADREN AF ARMEENS FLOTTA
I ÅBO, COMMENDEUR AF KONGL.
SVÅRDS-ORDEN,
SAMT
RIDDARE AF FRANSKE ORDEN
POUR LE MERITE MILITAIRE,
HÖGVÄLBORNE HERREN,
HERR
VICTOR VON STEDINGK,
NÅDIGE HERRE,

*T*illåt, NÅDIGE HERRE, at då jag instämmer med
Allmänhetens Lofqvåde om Herr CONTRE-AMIRALENS
och COMMENDEURENS sällsynta bedrifter och stora
förtjänster mot Fäderneslandet, jag särskildt genom
desse

desa så blad, hvilka Herr CONTRE-AMIRALEN och
COMMENDEUREN i all ödmjukhet tillågnas, utmärker
den vördnad, som jag och alle Redelige Medborgare
åro Herr CONTRE-AMIRALEN och COMMENDEUREN
skyldige. Blifve Herr CONTRE-AMIRALENS och
COMMENDEURENS Lefnadsdagar så många, som Des
nit för allmänt, väl fördrar deras, förlångande! Med
sådant tänkesätt och i djupesta vördnad framhårdar at
vara

HÖGVÅLBORNE HERR CONTRE-AMIRALENS
OCH COMMENDEURENS

ödmjukaste tjänare
CARL BERGMAN.

PRÆFATIO.

Venerabundo, ceu par est, animo agnoscimus, finem Dei O. M. in hominibus creandis spectatum, cum meminimus, Summum Numen, diversas animi facultates nobis benignissime largitum esse, ut non modo in veritates theoreticas sollerter inquireremus, verum etiam pro cujusque acumine ingenii, Legi Naturali convenienter, de Moralitate actionum humanarum judicare possemus, sicque de certis vitæ feliciter transigendæ regulis rite observandis, essemus solliciti. Nihilo tamen minus, teste experientia et annalium scriptoribus commonstrantibus, satis superque edocemur, tempora fuisse et adhuc esse, quibus *tot* fere de moralitate actionum humanarum essent sintque sensus; *quot capita*. Ut enim illos prætereamus, qui falsam adeo de Lege Naturali foverunt sententiam, ut omnino ejus existentiam in dubium vocare religioni sibi non ducerent; multi sunt alii, quorum judicia de Moralitate actionum, valde esse inter se diversa, reperimus, etsi cognitione et peritia necessaria officiorum, quæ Lex dictitat Naturalis, non destituantur.

A

antur. Illa judiciorum diversitas, causas ergo suas habeat, necesse est; quas dum Disertatione hacce Academica summus exponendas, faveas, Candide Lector, juvenilibus hisce meditationibus; nos vicissim operam pro virili dabimus, ut in materia haud ignobili tractanda, expectationem tuam non omnino fefellisse videamur.

§. I.

Ne incongrua adferre videamur, cum terminos in rubro Dissertationis occurrentes, tum quænam sit moralitatis indoles, et quomodo de ea formentur judicia, paucis primo explicabimus. Ad posterius quod attinet, judicare dicimur, cum de rebus repræsentatis aliquid vel affirmamus vel negamus. Quod pertinet ad materiam judicii, neminem fugere oportet, in omni judicio considerata esse sequentia: primum res, de qua aliquid affirmatur vel negatur, deinde illud, quod affirmatur vel negatur, seu, ut terminis Scholasticorum utamur, et subiectum et prædicatum, quorum alterum alteri vel convenit vel repugnat. Judicium itaque nobis significat repræsentationem conjunctionis vel separationis idearum. Ab uno porro ad alterum progredi solemus judicium; unde quædam cæterorum fundamentum in se continent, ut principia, quorum ope concludimus ad res alias judicio nostro objectas: hinc facile patet, veritatem vel fallitatem judicii ex veris vel falsis sive principiis

pitis five conclusionibus pendere; quo enim magis proprias et intimas rerum proprietates, relationes, causas, effectus et varias circumstantias detegimus, eo etiam veriores contemplationes, variarum rerum judicia et conclusiones formare possumus, et vice versa. Quoniam autem de re aliqua vix valeamus rite judicare, nisi eam sub certis signis vel nominibus nobis repræsentemus; idcirco verba maxime necessaria sunt censenda ad notiones distinctas formandas, conservandas et cum aliis communicandas, nec non ad notiones aliorum percipiendas; quare etiam, verborum in judiciis formandis magnas partes esse, facile videmus. Porro iudicium nostrum eo certius et verius evadit, quo clarius atque perspicacius rerum rationes, relationes et alias circumstantias perspicimus, quo minus solis sensationibus et phantasiæ repræsentationibus distrahimur, quoque plus ideis distinctis regimur. Distorquentur autem judicia nostra et variis errorum labyrinthis implicamur, si sensuum et phantasiæ lenocinia dictaminibus rationis prævalere permittimus.

Sequitur, ut Moralitatis etiam indolem breviter persequamur. Moralitatis vocabulo significamus actionis humanæ bonitatem vel pravitatem, quæ utraque ex actionis cum Lege Naturali vel convenientia vel pugna innotescit. De actionum moralitate Eruditi omnium temporum multum disputarunt, utrum nempe subjectiva an objectiva actionum moralitas sit statuenda? Etsi tota hæc illorum disputatio in meram Logoma-

chiam resolvi potest; paucis tamen de utraque figillatim erit nobis disserendum. Moralitatem subjectivam asserentes contendunt, moralitatem actionum se habere consequenter ad Legem, seu quamlibet actionem] ideo esse vel bonam vel malam, quod lege vel præcipiatur vel prohibeatur; sine tali præcepto vel interdicto nec bonam nec malam, sed plane indifferentem futuram. Qui autem pro moralitate objectiva pugnarunt, urgere sueverunt, moralitatem actionum se habere antecedenter ad Legem, seu actionem quamlibet ideo esse præceptam vel prohibitam, quod Sapientissimus Legislator viderit, quasdam actiones esse in se bonas, alias vero malas, illas videlicet suis perfectionibus convenientes, has autem repugnantes. Enimvero facile patere existimamus, in moralitate actionum dijudicanda duo considerari posse momenta, fundamentum videlicet earum et rationem formalem. Fundamentum est ipsa natura actuum, cui innititur habitudo illa ad legem seu actionis cum lege vel convenientia vel disconvenientia; ut adeo habitudo ad Legem Naturalem sit formalis ratio, ex qua liquido cognoscimus, an quæ actio moraliter sit vel bona vel mala; siquidem Lex Naturalis est actionum humanarum norma, unde illarum bonitas vel pravitas dijudicatur. Quod si itaque sententia illa, quæ originem moralitatis deducit ex habitudine, quam actio habet ad voluntatem Dei, lege expressam naturali, in eaque manifestatam, de ratione moralitatis formali intelligatur, altera vero, quæ ex natura

tura actuum moralitatem eorum arcescendam esse docet, de moralitatis fundamento accipiatur; oppido patet, totam hanc controversiam, magno animorum fervore olim agitatam, in meram abire logomachiam.

§. II.

Dum ad rem propositam dijudicandam propius jam progredimur, et causas diversorum de moralitate actionum humanarum judiciorum exponere conamur, observare licet: nimiam in judicando præcipientiam diversitatis modo memoratæ primam esse causam. Natura hominum ita comparata est, ut non raro visa pro compertis habeat, et hujusmodi indoles, tota quanta sit, illorum proclivitati nimis perfunctorie et præcipitanter de rebus et actionibus variis, sensibus vel phantasiæ obversantibus judicandi, est adscribenda. Inde nata est præcipientia in judicando de rebus physicis, tali modo magis minusve claras cuique sese præbentibus, et sic causam diversi de illis judicii nobis sistentibus. Ex eodem fonte etiam nostra in judicando de actionibus moralibus oritur præcipientia. Antequam de moralitate actionum humanarum rite judicare valemus, omnes circumstantias illarum familiares nobis reddere debemus; quod negotium quum multi intermittant, et ex particulari ad universale concludant, fieri aliter non potest, quam ut pro diversis, quæ præmissas ingrediuntur, circumstantiis, diversa de una eademque a-

atione ferant judicia. Nonnullæ præterea actiones ejus sunt indolis, ut primo quasi intuitu quandam bonitatis vel pravitatis speciem nobis objiciant; indole autem illarum accuratius considerata, sententias prorsus contrarias ferre cogimur. Quis igitur non videt, præcipitantiam in judicando, non expensis circumstantiarum momentis, haud minimam esse causam diversitatis judiciorum de actionum moralitate?

§. III.

Circa æstimandam actionum moralitatem philautia etiam sæpe nostra pervertit judicia. Noto notius est, philautiam a multis male audiisse, et loco vitii, angue et peste peioris, esse habitam; sed quum hoc vocabulo intelligi possit rationalis sui ipsius amor, cuique patet, quod per eam, sic explicatam, deducamur ad officia Deo, aliis et nobismetipsis ita præstanda, ut veram inde sine aliorum damno et detrimento, capiamus felicitatem. Hoc itaque intuitu philautia nostris non officit judiciis. Contingit autem sæpissime, ut homines se recte non ament, sed sepositis sanæ rationis dictaminibus blanditias sensuum suorum audiant, adeoque bonum apparens vero præferant. Hac perversa philautia animum fascinante, homo ita actiones suas instituit, ut cum aliorum jactura et damno suam quærat felicitatem, ac injuste aliis se præferat; quin igitur noxia et perversa hinc existant judicia, nullum est dubium.

Ejus.

Ejusmodi homines certam rei rationem, exploratissimasque veritates tollere atque negare moluntur. Etsi enim non nisi dimidias quasi rerum rationes perspexerunt, eas tamen totas se vidisse arbitrantur, et quamvis aura leviores fuerint in judiciis ferendis, animo tamen pervicaci enixe et vehementer contendunt, iudicium suum firmis niti fundamentis; idque eam ob causam, quod forma rei animo concepta ipsorum imaginationi conveniat. Experientiam et sanæ rationis usum nunquam consulunt, quoties illa philantiæ adversantur. Quare hæc iudicium adeo pervertit, ut tota acies mentis humanæ quasi obtundatur et omnem moralitatem actionum ex sola utilitate privata, quam quis ex illis vel percipit vel expectat, metiatur.

§. IV.

Inter plures etiam, quæ hic sese spectandas nobis sistunt causas diversitatis iudicii practici, jure referimus nostram ad alios relationem; pro hujus enim diversitate de actionibus diversimode judicamus. Nulla omnino idea est, quæ, dum illam cum aliis comparamus, infinitarum fere considerationum ansam non præbeat. Ejusmodi autem relationes diversæ esse indolis notum est; ut etiam homines sensationibus naturalibus præditos sine ulla ad alios relatione existere jure omnino negemus: quo posito, relationes nostras ad alios videri diversas et pro
 fen-

sensationibus nostris variare, etsi ideas relationis ipsius easdem interdum habere possint, qui prorsus diversam de rebus inter se comparatis notionem fovent, negaturum fore putō neminem. Sic alio plane modo de optimatum, alio de superiorum, alio de doctorum et bene de nobis meritum, alio de inferiorum, alio de ineruditorum, alio denique de minus celebrium et omnibus vitiis deditorum hominum actionibus, pro diversa nostra ad illos relatione, judicamus: ita ut e. g. difficilius, et non nisi argumentorum sufficientium copia victi, nobis persuadere valeamus, in majorem dignitatem evectos, quosque doctrina atque moribus probatos censemus, in suis consiliis præcipites et devios fuisse; dum contra propiores sumus ad credendum, omnes, quos in officiis observandis negligentes et in vita dissolutos, ac præterea variis vitiis infectos putamus, repræsentationibus mali et Phantasie ope, facile turbari posse. Homines præterea considerantes, gaudio vel dolore commotos, honoris atque miserie compotes; concludere licet, nostram ad alios relationem ex affectuum nostrorum indole vehementer pendere et pro eorundem vi atque æstu in judiciis de aliorum actionibus ferendis videri diversam. Diversa enim illa ad alios relatio hominum ex affectibus orta, tanto vividior nobis occurrit, quanto certius constat, homines, vi naturæ suæ, sensationibus boni et mali, voluptatis et tædii, confuse repræsentatis, nunc huc, nunc illuc, facile moveri posse. Sic e. g. non ægre

gre compellimur, ad benignissima judicia de amicorum nostrorum actionibus, quantumvis sanæ rationi et bonis moribus reluctantibus, ferenda, et vice versa. Pari modo nostra ad alios relatio se exserit diversa, si illos respectu æqualitatis, originis et aliarum circumstantiarum respiciamus. Ad utilitatem nostram quod attinet, nemo non videt, nostram ad alios relationem plane esse diversam, et judicia pro ea variare (a); quare etiam, quod magni ab altero fit, ab altero non raro susque deque habetur. Ex quibus omnibus conficitur, pro nostra ad alios relatione, alio alioque tempore diversissima, judicia etiam pro absolutis habita, re ipsa fuisse relativa, et eatenus quoque diversa (b). Hinc maxima judiciorum diversitas.

B

§. V.

(a) Or, dans tous ces différents cas, nous prisons d'autant plus une idée, que cette idée nous est plus utile. Le pilote, le médecin et l'ingénieur auront plus d'estime pour le constructeur de vaisseau, le botaniste & le mécanicien, que n'en auront, pour ces mêmes hommes, le libraire, l'orfevre & le maçon, qui leur préféreront toujours le romancier, le desinateur et l'architecte. HELVETIUS de l'Esprit Disc. II. Chap. 3. p. 75.

(b) Eadem relatione nititur etiam illa diversitas judicii, quam idem HELVETIUS non optimis coloribus depictam refert his verbis: Il en est des petites sociétés comme d'un particulier. A-t-il un procès? si ce procès est considérable, il recevra son avocat avec plus d'empressement, plus de témoignages de respect & d'estime, qu'il

§. V.

Ut alia causa diversitatis judiciorum nobis ulterius hæc occurrit, quod homines aliorum sæpe expendant actiones magis ad præjudiciorum, quam ad æquitatis tenorem. Quis non videt, id certo respectu, de indole et conditione humana dici posse, quod Cel. FONTENELLIUS joco quasi dixit: *Avec aussi peu de raison, qu'en ont les hommes, il leur faut autant de préjugés qu'ils ont accoutumé d'en avoir. Les préjugés sont le supplément de la raison. Tout ce qui manque d'un côté, on le trouve de l'autre. (Dial. des Morts, Dial. V. entre Straton et Raphaël d'Urbain.)*

Vel minima rerum humanarum consideratio fidem nobis facere debet, magnam hominum partem præjudiciis plerumque regi solere. Multi enim rationes principiorum et rerum veritatem rite ac diligenter perpendere et in consentiendo nec non opinando fallam atque cæcam evitare temeritatem, nec possunt nec volunt, sed temerariarum et erronearum opinionum iugo adeo premuntur, ut familiari-

bi s

ne recevoit Descartes, Locke ou Corneille. Le procès est-il accommodé? c'est à ces derniers qu'il marquera le plus de déférence. La différence de sa position décidera de la différence de ces réceptions. De l'Esprit Disc. II. Chap. X. p. 155.

bus suis principiis ne tantillum quidem diffidant; adeoque tantum abest, ut recta certaue veritatis via tuto progredi possint, ut contra modo, æquitati et sanæ rationi contrario, temere valde et inconsiderata de aliorum actionibus non raro ferant iudicia. Tanta præterea est difficultas animos a præjudiciorum malo præmuniendi, tanta incuria mortalium ac odium de rebus nondum perspectis sobrie dubitandi, tanta imbecillitas ingenii, tantum præjudiciorum agmen, quod animos obsidet hominum, ut partium studio et imaginationis lusibus, nec non variis causis externis magis ferantur, quam diligenti rei et opinionum vulgo receptarum studeant examini, et proposito ducantur, veritatis evidentiam rite investigandi atque rimandi. Quibus rebus efficitur, ut homines æquitati convenienter de aliorum actionibus vix sæpius judicent, quam ubi præjudicia cum veritate quodammodo congruere reperiuntur. Sed ubi æquitas vi præjudiciorum refragatur, omni studio et contra omnem æquitatem in id sæpe incumbunt, ut morem eorundem nutui serviliter gerant. Sic multi præjudiciorum peste infecti, perversas adeo de moralitate actionum humanarum notiones foverunt, ut religioni sibi hand ducerent, ejusmodi dicta factaque approbare, quæ non modo falsa & nulli tuto fundamento superstructa, cuique, sanam rationem rite consulenti, sunt visa, sed etiam horrenda & omnem in genere nostro veram virtutem, magnani-

mitatem & laudem radicitus tollent, adeoque omni destituta essent æquitate. Veritas hujus rei manifesta radiat luce, cuique rite consideranti naturales cæci in religionem zeli; diversas de religione opiniones; mores atque instituta multa majorum & sexcenta id genus exempla, quibus diutius enumerandis immorari nolumus. Sufficiat indicasse, præjudiciorum vitio interdum homines eo magis laborare, (eoque nomine aliorum actiones sæpe expendere magis ad præjudiciorum, quam ad æquatis lancem,) quo manifestius est, otium, spatium ætatis, tandem alia adminicula iis rite examinandis, exuendis atque expellendis sufficientia, non superesse.

§. VI.

Porro observare licet, cuique, vel paullulum conditionem humanam consideranti, clarissime apparere, judicia nostra de actionum moralitate non raro variare pro diverso animi nostri statu. Quem fugit, judicia nostra de aliorum actionibus ex notione etiam & modo quasi doctrinæ, de illis a nobis comparatæ, interdum pendere, ita ut, cum adfuetudine diligentius attendendi judicandique accuratione adhibenda præcepta moralia nobis inculcare curavimus & vitia illis opposita nobis detestanda reddidimus, ac deniceps omnibus adminiculis, finis nostro proposito servientibus rite usi sumus, citius atque

atque tutius de actionum moralitate judicare valemus, quam ubi his subsidiis destituti temere ac inconsulte ad judicia de actionibus facienda accessimus. Nihilominus tamen nemo nescit, statum animi nostri sibi non semper constare, sed ut fluctuantem identidem & subinde valde diversum, considerandum esse. Percipimus enim appetitus & aversationis sensationes, etiam nobis exosas, quibus insensibiliter adfuescimus, & quarum rationes vel nullo modo, vel non sine accuratissima adhibita diligentia indagare valemus. Unde fit, ut judicia nostra ipsis nobis sæpe perversa videantur & tamen eadem emendare nequeamus. Cupiditatum & dolorum sensationes tantam furoris vim & tantas insidias animo nostro clanculum struunt, ut mentem occæcare & virtutis sensum quasi obtundere paulatim possint. Unde colligere oportet, (ope intimi & arctissimi commercii, quod corpus inter & animum intercedit, & ingenti validissimæque idearum obscurarum cohorte in auxilium vocata, nec non adsociatis huic temperamentis hominum diversis,) judicia nostra de actionum moralitate non raro pro diverso animi nostri statu vehementer variare. Sic doloris quodam sensu hypochondriaci atque melancholici vehementer afficiuntur, & animo etiam inficio in ejusmodi cogitationes incidere possunt, quas tota mente horrent, quæque sensum eorum vegetiorem valde contristant & pervertunt; vel si cor-

pūs alio quodam morbo sit affectum, animi olim vegeti, læti atque acris alacritas plerumque opprimitur, adeoque is diversimode in iudicando progreditur; quare etiam facile patet, varias operationes phylicas, mechanica quasi organisationis corporeæ dispositione, non posse non in animi sensationes plane diversum habere influxum & consequenter iudicia nostra vario modo flectere.

§. VII.

Supereſt, ut paucis de eo diſſeramus, an verum ſit, quod communiter dicitur: cuius ſeculo ſuum eſſe genium? Notum ſcilicet eſt, uno laudari tempore, quod alio vituperatur; ac hinc plurimas res ſenſu & iudicio majorum exoptatiſſimas, nunc ſibilis explodi & e ſcena quaſi expelli. Attamen hic ſeculi genium, accurate loquendo, non ab ipſo tempore, quo homines vixerunt & vivunt, ſed ab hominum conditione, legibus & cupidinibus, ut apud varias Nationes, ita aliis aliisque ſeculis diverſis, eſt reperendus. Res æque manifeſta eſt, de qua CORNELIUS nos jam monuit: *non eadem omnibus eſſe honeſta atque turpia, ſed omnia majorum inſtitutis iudicari.* — *Neque enim Cimoni fuit turpe, Athenienſium ſummo viro, ſororem germanam habere in matrimonio: quippe cum cives ejus eodem uterentur inſtituto. At id quidem noſtris moribus neſas habetur etc (a).* Sic multi
populi

(a) Vid. Præf. CORN. NEP,

populi Asiatici vitia varia pro actionibus habuerunt licitis; (v. g. de Persis memoriæ prodit ORIGINES: *Persarum leges non arcere nec matres a filiorum, nec patres a filiarum connubio*; (b) quam connubiorum incestorum rationem ipsi nesciunt, quamquam omnes moratiores gentes summo justoque eam horrore prosequantur & sic in ceteris) in quo majorum instituta & consuetudines, morum loco homines stimulant incitantque. Quod de his Nationibus dictum, valet etiam suo modo de quaque gente, cujus studia & conditiones variant, prout vel summa necessitate premitur, vel vitæ genus magis magisque hilare ac commodum in illa obtinet: majorum enim institutis, fortunæ, famæ & existimationi nec non aliis circumstantiis adeo cedere plerumque solent homines, ut difficulter de moralitate actionum humanarum aliter judicent, quam prout eorundem moribus conveniat; in antecessum de erroribus intellectus medendis, præjudiciis submovendis, relationibus probe expendendis ut veritatem dilucide perspicerent, non solliciti.

(b) Lib. V. *Contra Celsum* §. 3.
